

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв України

АНАЛІЗ МУЗИЧНИХ ФОРМ

Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I-II рівнів акредитації

Спеціальність “Музичне мистецтво”
Спеціалізація “Естрадний спів”

Київ – 2006

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв України

АНАЛІЗ МУЗИЧНИХ ФОРМ

Програма
для вищих навчальних закладів
культури і мистецтв I–II рівнів акредитації

Спеціальність
“Музичне мистецтво”

Спеціалізація
“Естрадний спів”

Київ, 2006

Видання здійснено на замовлення Державного методичного центру навчальних закладів культури і мистецтв України

АНАЛІЗ МУЗИЧНИХ ФОРМ

Програма для вищих навчальних закладів культури і мистецтв І–ІІ рівнів акредитації. – Київ: “Фірма “ІНКОС”, 2006. – 28 ст.

Укладач	О. В. Гармель – кандидат мистецтвознавства, викладач-методист Київського державного коледжу естрадного та циркового мистецтв
Рецензенти:	О. М. Жарков – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри теорії музики Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського Н. М. Пузанкова – викладач Львівського державного музичного училища ім. С. П. Людкевича
Відповідальний за випуск	Н. І. Коваленко
Редактор	Ю. Д. Виноградова

- © Гармель О. В., 2006
- © Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв, 2006

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма “Початкового курсу аналізу музичних форм” укладена відповідно до вимог державного стандарту, розробленого робочою групою, затвердженою Міністерством освіти і науки України, і рекомендована для впровадження в практику викладання даної дисципліни у вищих спеціальних закладах освіти II рівня акредитації відповідного мистецького профілю.

В курсі музично-теоретичних дисциплін вчення про музичну форму займає особливе місце, тому що синтезує всі інші розділи музично-теоретичної науки і оперує таким комплексом понять, що дозволяють розглянути будову музичного твору максимально деталізовано. Запропонована програма “Початкового курсу аналізу музичних форм” для студентів спеціалізації “Естрадний спів” також враховує комплексне вивчення ними професійно-орієнтованих і музично-теоретичних дисциплін (“Музичної грамоти”, “Елементарної теорії музики”, “Сольфеджіо”, “Музичного інструмента”, “Вокального ансамблю”, “Початкового курсу гармонії”, “Історії музики”, “Історії джазових стилів”) і активно спирається на отримані знання, вміння та навички. З іншого боку, курс аналізу музичних творів для студентів виконавських спеціальностей додає нового акценту у засвоєння дисциплін музично-теоретичного циклу, а саме – спрямованості на сприйняття музичного твору як об’єкту виконавської інтерпретації (через визначення особливостей його структури, мелодики, ритміки, гармонії тощо і усвідомлення їх змістовного значення).

Основною формою занять з “Початкового курсу аналізу музичних форм” є практичні заняття, які включають виклад основних теоретичних положень, алгоритм аналізу музичного твору певної типової форми та аналітичну роботу з конкретними музичними творами.

До програми додається перелік понять і термінів, знання яких обов’язкове для кожного студента, а також список рекомендованої навчальної та методичної літератури.

Також пропонуються критерії оцінювання знань, вмінь та навчальних досягнень студентів за 5-бальною і 12-бальною системами. В цілому, важливим критерієм оцінки роботи студента є його вміння аналізувати, узагальнювати вивчений матеріал і активно використовувати його в самостійній навчальній роботі та у виконавській практиці.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

“Початковий курс аналізу музичних форм” на відділенні “Естрадний спів” вивчається протягом одного семестру і розрахований на **81 годину**. У програмі подано орієнтовний тематичний план з розподілом навчального часу на вивчення окремих тем. Викладачу, за погодженням з відповідною цикловою (предметною) комісією, надається право змінювати до 20 % кількості годин у межах навчального плану.

Головна мета “Початкового курсу аналізу музичних форм” – навчити студентів осмислювати окремих музичний твір як художньо і структурно цілісний феномен, що органічно поєднує в собі риси тієї чи іншої типової музичної форми з її індивідуальним композиторським рішенням.

Дана мета курсу обумовила наступні його завдання:

- оволодіння основними термінами та поняттями з курсу аналізу музичних форм;
- формування у студентів уявлення про музичну форму як систему засобів музичної виразності;
- засвоєння теоретичних знань про принципи будови типових музичних форм;
- розвиток практичних навичок аналізу музичного твору як звукової та смислової цілісності у взаємодії та єдності всіх компонентів;
- розширення музичного світогляду студентів.

З метою наближення “Початкового курсу аналізу музичних форм” до художньої практики студентів особливу увагу слід приділяти вокальній музиці, закономірностям її організації. Саме тому у запропонованій програмі введені такі теми, як “Слово і музика”, “З історії вокальних форм”, поглиблено розглядається тема “Куплетна форма. Її види та модифікації”. А такі музичні форми, як рондо, варіаційна, сонатна, циклічні форми пропонується подавати оглядово.

В коло музичних прикладів, що ілюструють теоретичні положення курсу, бажано добирати в рівній мірі як зразки інструментальної, так і вокальної музики, не оминаючи (де це дозволяє тема) і сучасний естрадний та джазовий репертуар. Зокрема, для усвідомлення основних закономірностей побудови музичної форми на сучасному етапі розвитку естради введена остання тема курсу, де пропонується у формі семінарських занять зі студентами виявити основні риси функціонування класичних музичних форм-структур у галузі сучасної естрадної пісні.

Професійний аналіз музичного твору, безперечно, передбачає роботу з нотним текстом. Але враховуючи, з одного боку, спеціалізацію студентів – майбутніх естрадних співаків, а з другого – швидкий рух естрадної “моди” і постійне оновлення сучасного виконавського репертуару (який в багатьох випадках є недосяжним у нотному варіанті), можливо, в якості

допоміжної, запропонувати наступну форму роботи: після засвоєння перших тем курсу, що включають базові поняття з аналізу музичних форм, і зокрема, з будови куплетної форми, періодично виділяти навчальний час для прослуховування 2–3 сучасних естрадних вокальних (інструментальних) композицій і орієнтовно визначати “на слух” форму-структуру куплету (розділу) відповідно до фразування, кадансування, масштабно-синтаксичних структур, повторності чи оновлення тематичного матеріалу та інших ознак, що допомагають структурувати музичний матеріал.*

Така практика слухового аналізу структури сприятиме:

- розвитку навички охоплення вокальної естрадної композиції як структурного цілого з внутрішньою логікою компоновання;
- як наслідок, стане поштовхом до пошуку власної виконавської інтерпретації згідно з проаналізованою структурою, задумом, змістом твору;
- і більш широко – формуванню вміння обирати власний виконавський репертуар відповідно до його художніх якостей, які студент зможе самостійно визначати, спираючись на базові знання з аналізу музичної форми твору як структурного та семантичного цілого.

Слід зазначити, що для викладання даного курсу є також дуже важливим загальне методичне спрямування на пошук паралелей, точок дотику і перетину між будовою класичних камерних музичних творів і сучасних естрадних композицій, акцентування уваги на глибинній традиції та постійному її оновленні і трансформації. Це сприятиме більш активному, творчому засвоєнню студентами досить складного та теоретично насиченого матеріалу курсу.

Вимоги до заліку

Запропоновані наступні форми проведення заліку можуть обиратися викладачем і комбінуватися на його власний розсуд.

1. *Термінологічний залік.* Можливі форми проведення:
  - а) тест;
  - б) тестові завдання;
  - в) усне опитування у вільній формі.

* Можна пропонувати визначати “на слух” форму-структуру не лише естрадних, а й прикладів з класичної музики.

2. *Письмовий аналіз музичної форми твору,* спираючись на запропонований викладачем план. (Для аналізу може бути обрана окрема тема твору, куплет, частина, розділ, цілий твір – на вибір викладача в залежності від рівня підготовки студентів та складності обраного музичного матеріалу).

Запропонований план може бути спрямований на:

- а) загальний аналіз музичної форми-структури;
  - б) акцентування окремого аспекту у формі (наприклад, на побудову мелодичної лінії, кульмінації у співвідношенні зі словом у вокальному творі; вплив жанрових витоків музичної теми на фразування і структуру; роль гармонічних засобів тощо).
3. *Усний аналіз музичної форми твору* з попереднім письмовим складанням студентом складного (тезового) плану відповіді.

Теми і окремі питання тем, що виносяться на самостійне вивчення студентами

З ряду тем курсу на самостійне опрацювання виносяться завдання, що сприятимуть поглибленому засвоєнню матеріалу, водночас вимагаючи від студентів творчого підходу та індивідуальної інтерпретації вивчених теоретичних питань.

Тема 2. Музичний жанр та музичний стиль – 2 години.

Проаналізувати жанрові витoki 2-х музичних тем, запропонованих викладачем (наприклад, тема Прелюдії A-dur Ф. Шопена і тема Прелюдії ор. 44 № 2 Б. Лятошинського) і самостійно знайти 2 приклади із сучасної вокальної музики з використанням певних жанрових ознак (наприклад, колицької та коломийки).

Тема 3. Система музичних засобів виразності – 1 година.

Проаналізувати 3–4 музичних приклади (можна одностайних), акцентуючи увагу на тих засобах музичної виразності, які стали визначальними у створенні художнього образу.

Тема 4. Музична тема. Музичний синтаксис – 2 години.

Проаналізувати синтаксичну будову 8–10 українських народних пісень (обрядових, ліричних).

Тема 5. Слово і музика у вокальних формах – 1 година.

Проаналізувати з точки зору музичного втілення змісту поезії (смыслового співвідношення слова і музики) романс Р. Шумана “Я не серджусь” з вокального циклу “Любов поета”.

(Варіант завдання з даної теми: обрати невелику поезію (1–2 строфи) і створити до неї мелодію, враховуючи настрій, образ, синтаксичну будову та логіку розгортання змісту).

Тема 7. Період – 2 години.

Проаналізувати запропоновані викладачем одноголосні (вокальні та інструментальні) приклади музичних періодів, визначити їх види.

Тема 9. Куплетна форма. Її види та модифікації – 4 години.

Проаналізувати та визначити форму куплету у 4-х творах, що виконуються студентами у класі з фаху.

Тема 14. Поліфонія. Основні поліфонічні форми – 1 година.

Творча робота з мелодією української народної пісні: створення підголоску (діатонічного, хроматичного), контрастного контрапункту, імітації тощо.

Основні поняття та терміни, які повинен знати студент:

Музична форма, форма як структура і форма як процес.

Музична інтонація, інтонування.

Музичний зміст.

Музичний стиль, стилістика.

Музичний жанр, жанрові ознаки.

Система музичних засобів виразності.

Елементи музичної мови (мотив, фраза, речення).

Музична тема, тематичне ядро.

Масштабно-синтаксичні структури: періодичність, пара періодичностей, дроблення, підсумовування, дроблення із замиканням.

Музичний матеріал (тематичний, нетематичний), основні принципи його розвитку: повторність, варіювання, розробка.

Тип викладення: експозиційний, розвиваючий, заключний.

Період, його види: квадратний та неквадратний, повторної та неповторної будови, простий і складний, малий та великий, з розширенням, з доповненням.

Класифікація музичних форм.

Функції частин музичної форми: загальні логічні функції, загальні композиційні функції вступ, експозиція теми, середина, розробка, зв'язка, предикт, реприза (види реприз: *da capo*, динамізована, тематична, тональна, доповнення, кода)

Проста двочастинна форма, її види.

Проста тричастинна форма, її види, три-п'ятичастинна форма.

Куплетна форма, строфічна форма, куплетно-варіаційна форма.

Складна двочастинна форма.

Складна тричастинна форма, тріо, епізод.

Рондо, рефрен, епізод рондо.

Варіація, варіювання.

Варіаційна форма (строгі варіації, вільні варіації, варіації на *basso ostinato*, варіації на *soprano ostinato*).

Циклічна форма.

Вокальний цикл.

Сюїта.

Сонатна форма, сонатно-симфонічний цикл.

Поліфонія.

Імітація, контрапункт, канон, канонічна секвенція, підголосок.

Інвенція, фуга.

Вокальні музичні жанри і форми (мотет, мадригал, пастораль, арія, аріозо, арієта, каватина, пісня, романс, пісня-романс, балада, серенада, елегія, попури та ін.)

Основні вміння

Студент повинен вміти робити усний чи письмовий аналіз нескладних прикладів з вокальної та інструментальної музики, а саме: – вміти охарактеризувати твір за такими загальними позиціями:

I. Попередній огляд

1. Тип форми (період, проста тричастинна, куплетна тощо).

2. Схема форми (буквено-цифрова).

II. Аналіз основних частин

1. Функція кожної частини у формі (експозиційний період, доповнення, середина, тріо, кода тощо).

2. Тип викладення.

3. Тематичний склад, його однорідність чи контрастність, жанрові витоки.

4. Місце кульмінації.
5. Тональний план, види каденцій.

III. Співвідношення частин у цілому

1. Тематичні зіставлення: однорідність, контрастність, взаємодія.
2. Характеристика форми як цілого: основа її побудови (наскрізний розвиток, повторення, зіставлення), типовість форми чи її індивідуалізація (у загальних рисах).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Рівні навчальних досягнень	За 2	За 12	Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів
I	2	3	4
I. Початковий	2-	1	Усна відповідь студента демонструє слабо сформоване музично-теоретичне мислення; навички та вміння аналізу музичного матеріалу сформовані на частковому та непрофесійному рівні.
	2	2	Студент володіє незначною частиною спеціальної музичної термінології. Завдання виконує частково, на низькому рівні; не вміє аналізувати твір самостійно, без сторонньої допомоги, що демонструє незасвоєння більшої частини теоретичного матеріалу.
	2+	3	Студент знає незначну частину теоретичного матеріалу, застосовує обмежений термінологічний та словниковий запас. Аналіз музичних творів зроблений з великою кількістю помилок.
II. Середній	3-	4	Студент здатний сприймати музично-теоретичний матеріал на репродуктивному рівні; володіє певною частиною теоретичного матеріалу курсу, але у застосуванні знань на практиці робить багато помилок.
	3	5	Студент володіє певними навичками та вміннями, але необхідний об'єм теоретичного матеріалу не засвоєний повністю. Студент виявляє недостатнє знання спеціальної музичної термінології; словниковий запас небагатий. Аналіз музичного твору зроблений на посередньому рівні.

Рівні навчальних досягнень	За 5 балів	За 12-балів	Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів
II. Середні	3+	6	Студент здатний сприймати і відтворювати значну частину музично-теоретичного матеріалу, але має слабо сформоване абстрактно-логічне мислення, його відповідь потребує уточнень і додаткових запитань. Студент виявляє знання і розуміння основних теоретичних положень курсу, виконує запропоновані завдання на посередньому рівні, але деякі фрагменти аналізу музичного твору виконані більш вдало.
	4-	7	Теоретичний матеріал засвоєний у повному обсязі, але відповідь потребує окремих термінологічних уточнень, більш послідовного викладу та переконливих висновків. Практичні завдання студент виконує на достатньому рівні, але зустрічаються окремі помилки.
III. Достатні	4	8	Студент демонструє засвоєння теоретичного матеріалу у повному обсязі, але має стандартне мислення, йому бракує власних висновків, асоціацій, узагальнень; недостатньо вільно володіє спеціальною музичною термінологією. Теоретична відповідь свідчить про добре засвоєння матеріалу, але аналіз музичного твору проводиться з певними труднощами у застосуванні знань на практиці.
	4+	9	Студент демонструє достатньо повне засвоєння теоретичної частини курсу, але у відповідях припускається неточних формулювань, які потребують зауваження та пояснення. Аналіз музичного твору студент виконує на достатньо професійному рівні, але зустрічаються окремі помилки.

Рівні навчальних досягнень	За 5 балів	За 12-балів	Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів
IV. Високі	5	10	Студент має міцні знання, високий рівень знань і навичок. Відповідь свідчить про цілісне засвоєння матеріалу, але у ній зустрічаються незначні помилки, які студент долає самостійно. Самостійний аналіз музичного твору свідчить про добру музично-теоретичну підготовку студента, але в роботі є незначні (незначні) помилки.
	5	11	Студент володіє музично-теоретичним матеріалом у межах програми, вміє використовувати набуті знання, вміння і навички у нових практичних завданнях; демонструє знання спеціальної музичної термінології, вміння аналізувати музичні твори, застосовувати накопичений досвід у практичній діяльності. Відповідь без помилок, матеріал засвоєний повністю, але відповідь не завжди влучна.
	5+	12	Студент має свідомі знання у межах програми, здатний виконувати завдання творчо та вільно, з висновками та узагальненнями. Аналіз музичного твору виконаний грамотно, свідчить про ініціативне мислення, художній та слуховий досвід. Студент самостійно використовує набуті знання, вміння та навички у власній практичній діяльності.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назва теми	Кількість годин		
	Усього:	Практич. заняття	Самост. вивч.
1	2	3	4
IV курс, VIII семестр			
Тема 1. Предмет початкового курсу аналізу музичних форм: мета і завдання.	2	2	–
Тема 2. Музичний жанр та музичний стиль.	6	4	2
Тема 3. Система музичних засобів виразності.	5	4	1
Тема 4. Музична тема. Музичний синтаксис.	4	2	2
Тема 5. Слово і музика у вокальних формах.	5	4	1
Тема 6. Функції частин музичної форми. Класифікація музичних форм.	2	2	–
Тема 7. Період.	6	4	2
Тема 8. Прості багаточастинні форми: двочастинна, тричастинна.	4	4	–
Тема 9. Куплетна форма. Її види та модифікації.	10	6	4
Тема 10. Складні багаточастинні форми: тричастинна, двочастинна, рондо.	6	6	–
Тема 11. З історії вокальних форм.	4	4	–
Тема 12. Варіаційна форма.	4	4	–
Тема 13. Сонатна форма. Циклічні форми.	6	6	–
Тема 14. Поліфонія. Основні поліфонічні форми.	5	4	1
Тема 15. Особливості формотворення у сучасній естрадній та джазовій вокальній музиці.	12	12	–
Диференційований залік			
Разом:	81	68	13

ЗМІСТ ТЕМ ПРОГРАМИ

Тема 1. Предмет початкового курсу аналізу музичних форм: мета і завдання

Важливість набуття аналітичних навичок для розвитку здібності розкриття художнього змісту музичного твору. Аналіз як шлях до розуміння композиторського задуму. Особливості змісту в музичному мистецтві, його обумовленість взаємодією різних ознак (комунікативних, соціальних, психологічних, семіотичних тощо). Художній образ в музиці та музична ідея.

Поняття форми музичного твору: форма як система засобів музичної виразності; форма як структура (“форма-кристал”) та форма як процес, їх діалектична єдність. Існування історично стійких типових музичних форм та неповторність форми кожного твору. Музична інтонація.

Тема 2. Музичний жанр та музичний стиль

Музичний жанр. Визначення поняття. Види класифікації жанрів: первинні та вторинні, прості та складні, вокальні та інструментальні тощо. Жанрові параметри: життєве призначення, умови побутування, жанровий зміст, засоби жанрової виразності. Основні жанрові начала тематизму: декламаційність, розспівність, моторика, сигнальність, звукообразальність. Рівні втілення жанрового начала в музиці. Основні методи жанрового розвитку тематизму.

Стиль. Етимологія поняття. Еволюція поняття. Визначення музичного стилю. Ієрархічна побудова стилю. Стиль і стилістика. Стиль і напрямок. Поняття полістилістики в музиці ХХ ст.

Тема 3. Система музичних засобів виразності

Класифікація засобів музичної виразності. Найважливіші засоби музичної виразності у формотворчих процесах.

Мелодія, її інтонаційна основа. Семантика інтонацій. Інтонаційна однорідність і контрастність мелодії. Типи мелодичного руху. Формотворчі фактори в мелодичній лінії. Мелодична кульмінація.

Метр і ритм. Формотворча роль метроритму. Ритм у вузькому та широкому розумінні. Пропорційність. Виразні можливості окремих рит-

мічних формул. Тематична функція ритму. Роль ритмічного *ostinato* (зокрема, в джазовій музиці). Виразні можливості поліметрії та поліритмії.

Ладова основа твору. Тональний план, його формотворча функція. Важлива роль *гармонічних засобів* у формотворчих процесах. Роль каденцій у структуруванні музичного твору. Гармонічні засоби розвитку в музичній формі.

Тема 4. Музична тема. Музичний синтаксис

Музична тема, її роль у музичному творі. Музична тема як найбільш повна та завершена форма інтонаційного втілення музичного образу. Тема як структурний елемент. Її структурна різноманітність. Поєднання різних жанрово-інтонаційних витоків в одній темі. Індивідуалізовані тематичні утворення та загальні форми руху. Поняття фону та рельєфу. Тема і тематичне ядро.

Визначення поняття *музичного синтаксису*. Складові музичного синтаксису. Субмотив як найменша складова музичної тканини. Мотив як основа формування та розвитку тематичного комплексу, його смислова визначеність та характерність. Важливість визначення мотивів для виконавської артикуляції. Лейтмотив. Фраза, її структурна та інтонаційна роль. Період як найбільш масштабна синтаксична структура та речення як його складова. Масштабно-синтаксичні структури та їх роль у формотворенні, у видозміненнях тематичного матеріалу. Класифікація масштабно-синтаксичних структур: періодичність, пара періодичностей, дроблення, підсумовування, дроблення із замиканням.

Тема 5. Слово і музика у вокальних формах

Образно-змістовна і композиційна взаємодія поетичного тексту та музики у вокальних формах. Текст у різних жанрах: у камерних творах (романс), у пісні (народній, естрадній), в опері, ораторії, кантаті.

Відносна незалежність музики по відношенню до тексту. Текст – підтекст – музика. Розкриття підтексту специфічними музичними засобами. Різні варіанти смислової взаємодії тексту та музики (збіг, доповнення, протиставлення, контрапункт тощо). Різне прочитання одного поетичного тексту.

Мовна інтонація. Мовний та музичний ритм. Мелодична лінія мовлення і мелодія в музиці.

Часова метроритмічна організація поетичного тексту: стопа, вірш, строфа. Системи метричної організації поетичного тексту: силабічна, силаботонічна, тонічна. Відображення поетичних форм у музиці. Вплив поетичного розміру на будову вокальної мелодії, її ритм, темп, регулярність акцентів. Вільне членування поетичного тексту на фрази. Основні принципи вокалізації тексту (способи розспіву). Типи мелодій у вокальній музиці (декламаційна, кантиленна, аріозна).

Роль супроводу у створенні художньої єдності вокального твору. Смисловий, образний та емоційний зв'язок супроводу з текстом. Розкриття в інструментальному супроводі підтексту поезії. Фактура супроводу. Роль інструментального вступу, інтерлюдії, заключення.

Основи методики аналізу вокальних творів.

Ф. Шуберт	“Ave Maria”
Р. Шуман	“І рози, і лілії” з циклу “Любов поета”
М. Лисенко	“Ой одна я, одна”
Я. Степовий	“Ой три шляхи широкії” з циклу “Барвінки”
П. Чайковський	“Благословляю вас, ліси”

Тема 6. Функції частин музичної форми

Класифікація музичних форм.

Функціональні основи музичної композиції. Співвідношення понять структури та функції. Система функціонально-композиційних рівнів.

Загальні логічні функції (за формулою I : M : T) та відповідні до них типи викладу. Загальні композиційні функції (вступ, експозиція теми (тем), середина, розробка, зв'язка, предикт, реприза, доповнення) Спеціальні композиційні функції. Поняття суміщення функцій.

Основні параметри *класифікації* композиційних форм (кількість частин, кількість різних тем, характер співвідношення частин і цілого, спосіб викладу матеріалу, принцип формоутворення). Класифікація вокальних форм.

Тема 7. Період

Визначення періоду. Переважання експозиційного типу викладу. Тонально-гармонічна логіка. Членування. Співвідношення серединного та заключного кадансів, що визначає цілісність періоду. Класифікація періоду: замкнений та розімкнений, однотональний та модулюючий, з

поділом на речення та без поділу на речення, квадратний та неквадратний, малий і великий, повторної та неповторної будови. Розширення і доповнення періоду. Складний період.

Період у вокальній музиці. Період з трьох і більше речень, що часто зустрічається у вокальній музиці. Особливості періоду повторної будови вокального твору: 1) мелодична варіантність другого речення при збереженні ритму та синтаксису першого (П. Чайковський “Средь шумного бала”); 2) точне повторення речень з тотожними кадансами (М. Глінка “Венеціанська ніч”, “Я тут, Інезіля”). Виразове і структурне значення нестійкого заключного кадансу у вокальному періоді як засіб підкреслення змісту слова (П. Чайковський “Ни слова, о друг мой”); як засіб поєднання заспіву з приспівом.

Період як форма самостійного твору. Функції речень в одночастинній формі. Неперіодичні структури в одночастинній формі.

Ф. Шопен	Прелюдія оп.28 № 6 h-moll
О. Скрябін	Прелюдія оп.11 № 4 e-moll
М. Березовський	“Не отвержи мене во время старости”, II ч.
Е. Гріг	“Серце поета”
С. Тансев	“В димці-невидимці”
М. Мусоргський	“В чотирьох стінах” з циклу “Без сонця”

Тема 8. Прості багаточастинні форми: двочастинна, тричастинна

Визначення простих форм. Їх виразні можливості. Загальні особливості структури та тематичного розвитку. Тонально-гармонічна логіка.

Проста двочастинна форма: визначення, класифікація (однотемна та двотемна форма), схематичне позначення. Области використання форми. Проста двочастинна форма у камерній вокальній музиці. Варіант “заспів-приспів”, особливості приспіву. Репризна двочастинна форма: визначення, логіка розвитку, особливості реприз. Співвідношення тексту та музики при репризному повторі у вокальних творах. Безрепризна двочастинна форма: особливості застосування. Текстова зумовленість використання безрепризної форми у вокальній музиці (діалогічна будова тексту, жанровий характер сцени з контрастними персонажами тощо).

В. Косенко	“Українська народна пісня”, “Вальс”, “Пастораль” з циклу “24 дитячі п’єси для фортепіано”
Л. ван Бетховен	Соната оп.14 № 2, II ч.

Українська народна пісня “Гуде вітер вельми в полі” в обробці М. Глінки	
М. Глінка	“Пісня жайворонка”
Ф. Шуберт	“Втіха у сльозах”
О. Даргомижський	“Титулярний радник”

Проста тричастинна форма: загальні положення, визначення, класифікація, схематичне позначення. Використання форми в інструментальній та вокальній музиці. Особливості побудови середнього розділу та репризи. Видозмінені репризи у вокальних творах, зумовлені поетичним текстом: зміни в мелодії та гармонії при збереженні основної структури, зміни в структурі (розширення, скорочення), кульмінація в репризі. Три-п’ятичастинна форма.

Р. Шуман	“Мрії”
Я. Степовий	Прелюд a-moll
Л. ван Бетховен	Соната оп.2 № 2, скерцо (до тріо)
В. А. Моцарт	Симфонія № 40 g-moll, III ч.(до тріо)
Р. Шуман	“Wagum?”
Ф. Шуберт	“Ворон” з циклу “Зимовий шлях”
О. Даргомижський	“Мені минуло шістнадцять років”
М. Глінка	“Сумнів”

Тема 9. Куплетна форма. Її види та модифікації

Куплетна форма – визначення. Співвідношення тексту і музики в куплетній формі (образне узагальнення). Куплетна форма у різних жанрах: народній пісні, естрадній пісні, романсі.

Побудова пісні в куплетній формі. Пісня без приспіву (строфічна форма). Варіанти побудови куплета: фраза, речення, період, період з доповненням, одночастинна побудова (М. Глінка “Ніч осіння” – куплет з чотирьох фраз). Пісня з приспівом, варіанти форми: проста двочастинна, проста двочастинна репризна, складена контрастна (О. Пахмутова “Вулиця миру” – ABC). Вид куплетної пісні з сольним заспівом і хоровим приспівом; її походження, структурна різноманітність, коло використання. Куплетна пісня складнішої будови (Ф. Шуберт “Весняний сон” з циклу “Зимовий шлях”).

Куплетно-варіаційна форма – визначення. Принцип видозмінення куплета (зв’язок із сюжетом тексту). Індивідуалізація форми. Два основних прийоми варіювання куплета: 1) орнаментальне варіювання (О. Аляб’єв “Соловей”) чи варіантне видозмінення вокальної партії (Ф. Шуберт “Маргарита за пряхкою”, М. Лисенко “На взгороді коло

броду”); 2) фактурне, гармонічне варіювання інструментальної партії (М. Мусоргський “Пісня Марфи” з опери “Хованщина”).

Наскрізна форма у вокальній музиці. Зумовленість організації наскрізної форми ступенем деталізації поетичних образів в їх музичному втіленні. Композиційна різноманітність наскрізних форм, їх індивідуальність.

Строфічна наскрізна форма – визначення. Її різновид – форма, основана на контрастному зіставленні крупних, конструктивно оформлених епізодів. Збіг меж поетичних строф (напівстроф) з розділами музичної форми. Узагальнена інтерпретація тексту в кожному епізоді форми (Ф. Шуберт “Лісовий цар”).

Куплетно-наскрізна форма – особливості виникнення та використання. Поняття “модулююча форма”. Два основних варіанти куплетно-наскрізної форми: 1) модулююча від куплетної до наскрізної (схема АА → ВС); 2) модулююча від наскрізної до куплетної (схема АВС → DD).

Декламаційна наскрізна форма – визначення. Її використання в романсах монологічного типу (М. Лисенко “У неділю вранці-рано”), оперних монологів. Характерні риси: відсутність періодичних структур, декламаційний (декламаційно-аріозний) тип мелодики, вільне чергування речитативних та кантиленних розділів (прагнення послідовного відображення тонких психологічних нюансів поетичного тексту). Засоби композиційної єдності наскрізної форми.

Тема 10. Складні багаточастинні форми: тричастинна, двочастинна, рондо

Визначення складних форм. **Складна тричастинна форма.** Структурні особливості частин та варіанти загальної форми. Тричастинна форма з тріо: структурні, жанрові риси, ладотональна логіка, образно-тематичні співвідношення частин форми. Тричастинна форма з епізодом: структурні особливості епізоду, наскрізний розвиток у формі. Функції вступу та коди у складній тричастинній формі. Роль зв’язуючих розділів. Складна тричастинна форма у вокальній музиці. Її витoki в арії *da capo*. Поступове зближення у вокальній музиці тріо та епізоду, їх структурних відмінностей.

Українська симфонія невідомого автора поч. ХІХ ст., ІІІ ч.

Л. ван Бетховен	Фортепіанна соната № 7, ІІІ ч.
Ф. Шопен	Ноктюрн ор. 48 № 1 с-мoll
М. Глінка	“Я помню чудное мгновенье”
М. Леонтович	“Літні тони”

Складна двочастинна форма: визначення та її особливості (нерегламентованість структури розділів, залежність від жанру та стилю). Логіка форми: будова, співвідношення та взаємозв’язок частин. Особливості використання. Складна двочастинна форма у вокальній музиці: тісний зв’язок із текстом, що часто містить контраст емоційних станів (зіставлення, перехід).

В. А. Моцарт	Фантазія для фортепіано d-moll
Л. ван Бетховен	“Аделаїда”
Ф. Шуберт	“Цікавість” з циклу “Прекрасна мельничиха”
П. Чайковський	“Ми сиділи з тобою”
П. Чайковський	Сцена Лізи “Звідки ці сльози” з опери “Пікова дама”

Визначення *рондо* як жанру і рондо як форми. Витоки рондо, зв’язок з вокальними формами. Загальний принцип побудови. Функція рефрену та епізодів у формі. Принципи контрасту і тотожності. Тонально-гармонічний план форми. Структурна побудова рефрену, структурна побудова епізодів. Роль зв’язуючих розділів в формі. Історичні типи форми рондо. Рондо французьких клавесиністів. Особливості структури, методів розвитку та тонального плану. Проблема контрасту. Класичне рондо. Композиційні особливості. Способи об’єднання складної будови. Структура рефрену. Тонально-гармонічний план епізодів. Функція коди. Рондо в творчості романтиків (тип сюїтного рондо). Розширення жанрового спектру. Рондо у вокальній музиці.

М. Глінка	Рондо Антоніди з опери “Іван Сусанін”
М. Глінка	Рондо Фарлафа з опери “Руслан та Людмила”
О. Бородін	“Спляча княжна”
С. Прокоф’єв	“Балакуха”

Тема 11. З історії вокальних форм

Історичне місце вокальних форм. Камерні вокальні форми докласичної доби. Мотет: умови виникнення, особливості поетичного тексту, основні риси музично-поетичної композиції. Вокально-поетична творчість трубадурів і мінезінгерів: жанрова різноманітність пісень, структура музично-поетичної строфи та її варіантність. Мадригал: історія виникнення, особливе місце в еволюції вокальних форм. Поетичні тексти. Особливості музичного тематизму. Форма з заключним ритурнелем, наскрізна форма з заключним ритурнелем (загальні риси).

Тема 12. Варіаційна форма

Поняття варіювання, варіації. Визначення варіаційної форми, схематичне позначення.

Особливості теми варіацій (жанрові та структурні). Експозиційний виклад теми. Методи варіювання теми. Розвиток у варіаційному циклі, логіка його формування.

Типи варіацій. Строгі (класичні) варіації. Особливості теми, збереження її гармонічного плану, форми, метра, тональності у варіаціях. Перетворення мелодичного рельєфу та фактури як головні методи варіювання (фігуративні, або орнаментальні варіації). Однотемні та подвійні варіації. Два принципи формотворення у подвійних варіаціях.

Вільні (романтичні) варіації. Тема вільних варіацій. Методи варіювання. Мотивний зв'язок варіацій з темою. Можливості зміни гармонічного плану, форми, жанру теми. Особливості об'єднання циклу (роль фіналів). Наближення вільних варіацій до сюїти.

Остинатні варіації. Загальні особливості варіювання *basso ostinato*. Властивості теми. Методи розвитку теми. Варіації на *soprano ostinato* ("глінкінські"). Походження. Методи змінення теми.

Особливості використання варіаційної форми у вокальній музиці.

Й. С. Бах	Stucifixus із Меси b-moll
Г. Перселл	Арія Дідони з опери "Дідона та Еней"
В. А. Моцарт	Соната для фортепіано № 11 A-dur, I ч.
Н. Паганіні	Каприс для скрипки solo № 24 a-moll
С. Рахманінов	Рапсодія на тему Паганіні
М. Глінка	"Персидський хор" з опери "Руслан та Людмила"
М. Леонтович	"Щедрик", "Дударик"
М. Равель	Болеро

Тема 13. Сонатна форма. Циклічні форми

Визначення жанру інструментальної сонати і *сонатної форми*. Складові розділи сонатної форми. Вступ та інтродукція. Експозиція: тематичний, тонально-гармонічний та структурний план. Головна партія як носій основної образно-драматургічної сфери твору, головної теми та ладотональності. Особливості побудови головної партії. Побічна партія як другий драматургічний центр сонатної форми. Особливості побудови побічної партії, логіка тонального розвитку. Функція

зв'язуючої партії, її різновиди. Заклучна партія – функція завершення. Розробка, її типи. Логіка тональних планів та особливості розвитку тематизму. Реприза. Особливості побудови та тонально-гармонічного плану. Різновиди репризи. Кода, її функції. Зразки сонатної форми у вокальній музиці.

В. А. Моцарт	Арія Цариці ночі з опери "Чарівна флейта"
М. Глінка	Арія Руслана з опери "Руслан і Людмила"
Р. Глієр	Концерт для голосу з оркестром, I ч.

Загальні відомості та характерні ознаки *циклічної форми*, що заснована на контрастному зіставленні самостійних, відносно замкнених по формі частин, об'єднаних загальним задумом. Тематичний контраст частин циклу. Роль темпових контрастів частин. Інструментальні та вокальні циклічні форми. Інструментальна сюїта: основні риси циклу. Сонатно-симфонічний цикл. Перевага єдності над відокремленістю частин при збереженні їх контрастності та достатньої самостійності. Структурні особливості та семантика частин сонатно-симфонічного циклу. Засоби досягнення контрасту: жанрові, темпові, тональні, структурні тощо. Засоби циклічного об'єднання: тематичні та тональні арки тощо.

Цикли у вокальній музиці. Об'єднуюча роль тексту. Внутрішня драматургічна єдність, спрямована на розвиток певної ідеї, як визначальна риса вокального циклу. Сюжетний та безсюжетний вокальний цикл. Принцип контрасту в циклі. Об'єднуючі композиційні прийоми. Драматургічна функція кожної частини, кульмінація циклу.

Тема 14. Поліфонія. Основні поліфонічні форми

Поліфонія і визначення. Поліфонічний та гомофонно-гармонічний склад. Основні прийоми поліфонічного розвитку: імітація, канон, канонічна секвенція, контрапункт. Канон як завершена музична форма. Канон у вокальній музиці. Поліфонічні форми: інвенція, фуга (загальна характеристика). Двочастинний поліфонічний цикл (прелюдія і фуга).

Збагачення гомофонної фактури прийомами поліфонічного розвитку у камерних вокальних творах.

М. Леонтович	"Над річкою бережком", "Мала мати одну дочку"
П. Чайковський	Дует Тетяни та Ольги з I-ої картини опери "Євгеній Онегін"

Тема 15. Особливості формотворення у сучасній естрадній та джазовій вокальній музиці

Семінарський курс. Аналіз прикладів естрадної та джазової музики (на вибір викладача та студентів) з точки зору специфіки використання сталих вокальних форм у сучасних “легких” жанрах.

Куплетна форма: вплив засобів аранжування. *Bridge* як характерний елемент структури сучасних композицій куплетної форми (витоки терміну в італійському мадригалі). Приклади куплетно-варіаційної форми, наскрізної строфічної форми у сучасних естрадних вокальних творах. Вплив інструментальних (зокрема, імпровізаційних) розділів на загальну структуру пісні. Варіаційна форма у джазовій музиці. Інтерпретація зразків класичного репертуару у сучасній джазовій та естрадній музиці: обробки, транскрипції, цитування, алюзії, колаж. Тематичні особливості сучасних естрадних “хітів”.

Література

1. *Анализ вокальных произведений* / Под ред. Е. Ручьевской. – Л., 1988.
2. *Асафьев Б.* Речевая интонация. – М.-Л.: Музыка, 1965.
3. *Бобровский В.* Функциональные основы музыкальной формы. – М., 1978.
4. *Васина-Гроссман В.* Музыка и поэтическое слово. – М., 1978.
5. *Горюхина Н.* Эволюция периода. – К., 1975.
6. *Задержский В.* Музыкальная форма. – Вып. 1. – М.: Музыка, 1995.
7. *Козлов П., Степанов А.* Анализ музыкальных произведений. – М.: Сов. композитор, 1960.
8. *Конен В.* Третий пласт. Новые массовые жанры в музыке XX века. – М.: Музыка, 1994.
9. *Кулаковский Л.* Песня, ее язык, структура, судьбы. – М.: Музыка, 1962.
10. *Лаврентьева И.* Вокальные формы в курсе анализа музыкальных произведений. – М.: Музыка, 1978.
11. *Лобанова М.* Музыкальный стиль и жанр: история и современность. – М.: Сов. композитор, 1990.
12. *Мазель Л.* Строение музыкальных произведений. – М.: Музыка, 1986.
13. *Музыкальная форма / Учебник для муз. училищ. /*Общ. ред. проф. Ю. Н. Тюлина. – М.: Музыка, 1974.
14. *Музыкальная энциклопедия.* В 6-ти томах. – М., 1973–1982.
15. *Музыкальные жанры /*Общ. ред Т. В. Поповой. – М.: Музыка, 1968.
16. *Ручьевская Е.* Слово и музыка. – Л.: Сов. композитор, 1960.
17. *Скребков С.* Анализ музыкальных произведений. – М.: Музыка, 1958.
18. *Способин И.* Музыкальная форма. – М.: Музыка, 1984.
19. *Тюлин Ю.* Строение музыкальной речи. – Л.: Сов. композитор, 1962.
20. *Холопова В.* Музыка как вид искусства. – М., 1990.
21. *Холопова В.* Формы музыкальных произведений. Учебное пособие – СПб.: Лань, 1999.
22. *Цуккерман В.* Анализ музыкальных произведений. Вариационная форма. – М.: Музыка, 1974.
23. *Цуккерман В.* Музыкальные жанры и основы музыкальных форм. – М.: Музыка, 1964.
24. *Цуккерман В.* Общие принципы развития и формообразования в музыке. Простые формы. – М.: Музыка, 1980.
25. *Цуккерман В.* Рондо в его историческом развитии. – Ч. 2. – М.: Музыка, 1990.
26. *Шип С.* Музична форма від звуку до стилю: Навчальний посібник. – К.: Заповіт, 1998.
27. *Якубяк Я.* Аналіз музичних творів (Музичні форми): Підручник. Ч. 1. – Тернопіль: СМП “АСТОН”, 1999.

Для нотаток

Для нотаток

Навчальне видання

АНАЛІЗ МУЗИЧНИХ ФОРМ

Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації

Укладач О. В. Гармель

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,4. Наклад 100 прим.

Видавництво “Фірма “ІНКОС”
14116, м. Київ, вул. Маршала Рибалка, 10/8;
Тел./факс: (044) 206–47–29, 206–47–21
E-mail: inkos@carrier.kiev.ua,
inkos@ln.kiev.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої
продукції № 2006 від 04.11.2004 р.